

LUKÁCS ANIKÓ

KÉJVONAT TRIESZTBE

„Szeretném ráültetni az egész magyar hazát...”

PETŐFI A VASÚTRÓL

■ 1862 júniusában 1200 magyar honfiú és honleány utazott Budáról Triesztbe vasúton, négynapos társasutazás keretében. Az utazásból valódi médiaesemény lett: a magyar lapok rövid cikkekben hívták fel a figyelmet a tengeri kirándulásra, majd a turisták visszaérkezését követő napokban egymással versengve számoltak be a triezsti utazók kalandjairól. Általában saját munkatársaikat fizették be az utazásra, a tudósítók saját élményeiket osztották meg az olvasókkal, de az utazásról lemaradt lapok is megírták a legfontosabb eseményeket. A tengeri kirándulás híre így több tízezer emberhez eljuthatott, és pár hétre – a lapok legalábbis ezt állítják – meghatározta a közbeszédet.

A vasútügy 1862-ben egyébként is sokat szerepelt a magyar nyelvű sajtóban. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület közgazdasági szakosztályának 1862. áprilisi ülészakán elhangzottak alapján Csengery Antal és – a közben éppen a triezsti kirándulást szervező – Hollán Ernő emlékiratot szerkesztett, amely 1862 tavaszán-nyarán több lapban is megjelent. Az emlékirat előzménye a buda–triezsti vasút megnyitása volt, amelyet egy osztrák érdekeltségű magántársaság épített, és amelynek útvonala az 1850-es években megfogalmazott osztrák birodalmi vasútpolitikába illeszkedett. A már 1858-ban elkészült Bécs–Trieszt vo-

E rövid írás alapjául szolgáló tanulmány egy egyetlen példányban megjelent ünnepi kötetbe készült, amelyet Kövér György 60. születésnapja alkalmából állítottak össze tanítványai. A kéjvonalat, kéjutaszást, kéjmenet szavakat korabeli értelmükben használom: csupán az élvezet kedvéért tett utazást értettek rajta.

„Eszembe juttatá e vidék édes szülőföldemet, a [...] rendkívül gazdag Erdélyt, melynek annyi bájjal telt dús termő földű gyönyörű vidékeit a magán érdekek miatt mindeddig nem kigyózzhatá át a vérét életpezsgésbe hozó vasút...”

nalhoz 1860-ban Nagykanizsáról épült egy csatlakozó vonal, 1861 áprilisában pedig a Buda–Kanizsa vasút építése is befejeződött. Így Fiumét és a magyar tengerpartot továbbra sem lehetett vasúton megközelíteni, a tengert Triesztnél elérő déli vasút vonala pedig nem felelt meg a mezőgazdasági kivitelten alapuló kereskedelmi önállóság reformkorban kialakult igényének.¹ Az OMGE emlékirata az 1848. évi XXX. törvénycikkhez tért vissza, amely a fővárosból a határszélek felé irányuló hat fővonal létesítését határozta el, a legsürgetőbbnek pedig a fiumei vasút megépítését nevezte.

Az 1200 hazafi és honleány ezen a magyarok körében láthatóan nem nagy népszerűségnek örvendő vasútvonalon indult Triesztbe 1862 júniusában.

A készülődés és az utazás

■ „Fel tehát »tengerre magyar!«” – ezzel a Kossuthtól származó felkiáltással buzdította olvasóit a *Hölgyfutár* a kékutazáson való részvételre.² (A cikk szerzője arról már elfeledkezett, hogy Kossuth a szállóigévé vált felszólítással nem Trieszt, hanem éppen Fiume felé igyekezett terelni honfitársait, illetve a magyarországi közlekedési útvonalakat.) A lapok először május közepén írtak a trieszti kirándulás előkészületeiről. A kirándulást szervező Déli Vasút a *Pesti Napló*ban hirdetést is közzétett,³ de a többi újságban megjelent figyelemfelhívó cikkek is annyira hasonlóak, hogy joggal feltételezhetjük: valójában ezek esetében is valamiféle hirdetésről vagy sajtóközleményről van szó. A turistáknak másodosztályon 18, harmadosztályon pedig 12 forintot kellett fizetniük a vonatútert (a jegy rendes áron egyébként 54 forintba került), a hajókirándulás és a barlanglátogatás költségeit pedig a vasúttársaság állta.⁴ A szállásról és ellátásról minden utazó maga gondoskodott, de a szervezők több szállodával és vendéglőssel is megállapodtak, hogy a magyarok olcsóbban vehessék igénybe szolgáltatásaikat.

A trieszti utazók június 19-én indultak Budáról. Tízezres tömeg kísérte őket az indóházhoz, és a közbeeső állomásokon is sokan éljenezték a tengerre tartó hazafiakat és honleányokat. Fehérváron és Kanizsán újabb felszállók csatlakoztak, és a hajnali óra ellenére is zenével fogadták a kirándulók két vonatát. Reggel hétkor reggeli várta az utazókat Pettauban (egyebek között bor, sör, gulyáshús, sonka), ebédet Laibachban kaptak. Az egyes megállóhelyeken a magyarok tiszteletére feldíszítették az állomás épületét, a helyi zenekarok pedig magyar darabokat is játszottak.

A magyarok Triesztbe érve először is szállás után néztek. Az utazók egy része a trieszti szállodák kínálatát drágának találta, és nem is volt elegendő szoba ekkora tömeg elhelyezésére, így sokakat magánházaknál szállásoltak el a vendégszerető triesztiiek. Este színházba mentek, ahol a magyar vendégek tiszteletére Donizetti *Lammermoori Lucióját* adták, majd olaszok és magyarok együtt járták a várost. „A második felvonás után többnyire távoztunk a színházból, s a térparancsnokság szomszédságában kigyulladt faraktár égéséhez siettünk, s innen vacsora után szállásunkra.”⁵ Mások fagyalatoztak, a tengerparton vagy a városban sétáltak.

Az utazótársaság másnap korán reggel egy közeli magaslatra sietett, ahol a Vadászhoz címzett mulatóban reggeliztek, majd csárdást táncoltak. A nap Trieszt nevezetességeinek megtekintésével telt. A kikötő mellett Revoltella trieszti bankár és kereskedő „kéjpalotája” nyűgözte le a leginkább a vendégeket, de a tengeri fürdőzést is sokan választották. Este magyarok és triesztiiek a Lloyd társaság gőzhajóin hajóztak ki, miközben a parton ismét ezrek éljeneztek. A hajókat zenészek is kísérték, akik természetesen magyar zenét is játszottak, a kirándulók pedig csárdást táncoltak. Miramarénál Miksa főherceg és felesége üdvözölte az éljenző magyarokat, de az esti tűzijáték a készülődő tengeri vihar miatt elmaradt. A félbemaradt hajókirándulás

után színházba siettek, ahol a közönség Verdi *Ernaniját* akkora lelkesedéssel fogadta, hogy a rendőrség is beavatkozott, végül betiltották az előadást.

A kirándulók másnap néhány órát Adelsbergben töltöttek, ahol a kivilágított cseppkőbarlangot tekintették meg. Ide – meglepetésként – a trieszti vendéglátók és fiúmei honfitársak is utánuk jöttek, újra tánc és multság következett. A hazafelé út a már ismert módon zajlott: az állomásokon zene és éljenző helyiek fogadták az utazókat. Budán újra hatalmas tömeg gyűlt össze a fogadásukra, az érkezők narancsot dobáltak, az itthon maradtak pedig éljeneztek őket.

A beszámolókból tehát egy négynapos, állandó felfokozott hangulatban zajló, „nemzeti zamatú”, magyar zenével és tánccal kísért, borral bőven megöntözött nép-ünnepély képe rajzolódik ki.

Az emlékezés – az útleírások

■ „Nagyon szép a tárgyilagosság – különösen kívánatos útleírásoknál, mert különben az önszeretet erőt vesz rajtunk, s megtörténhetik, hogy a címet kivéve egész cikkünk – önéletírás lesz”⁶ – előlegezte meg Beniczky Emil, a *Pesti Hölgydivatlap* szerzője az utazástörténet mára már közhelyként emlegetett megállapítását, amely szerint az útleírás többet árul el szerzőjéről, mint a leírt országról, kultúráról.⁷ Beniczky könnyen beszél tárgyilagosságról, hiszen nem vett részt a kéjutazáson, így nem kellett úti beszámolót készítenie, társasági szemlájében csak néhány kommentárt fűzött mindahhoz, amit az utazók elmeséltek, leírtak.

Bár a szerzők valószínűleg nem olvasták egymást, az ugyanarra az eseményre vonatkozó különböző szövegek – amelyek az emlékezet és a tapasztalat sajátosságai, egyedisége, a szerzők egymástól különböző egyénisége és talán a megrendelők elvárásai miatt is bizonyos pontokon eltérnek – összeolvasása éppen a hasonlóságok, egyezések miatt érdekes. A szerzők egyéni élményei és írói habitusa mögül előtűnő közös vonások az írókra, tágabban pedig országukra, kultúrájukra jellemző közös gondolati sémák, egy kollektív tudat és történelmi emlékezet létéről tanúskodnak.

A beszámolók látszólag cáfolni tűnnek a 19. századi vasúttal foglalkozó antropológiai irodalom azon megállapítását, amely szerint az utazók arra panaszkodnak, hogy a vonatablakból alig lehet kivenni valamit, ennek következtében az indulási és a célpont közötti tér megszűnik, az utazás sebessége miatt az utazók nem tudják kiélvezni azt.⁸ Turistáink ugyanis az útközben látottakat is – igaz, részben előzetes ismereteikre hagyatkozva – részletesen leírják, jellemzik a természeti tájat és az emberi civilizáció hagyta nyomokat. Sok esetben már előzetesen ismert dolgokat idéznek fel,⁹ magának a tájnak, a tengernek, illetve a városnak romantikus, gyakran panelekből építkező leírásához a szerzőknek akár nem is feltétlenül kellett volna Itáliába utazniuk. Számos példát lehet idézni az olvasmányokra, közkeletű sztereotípiákra építő, nem igazán élményszerű, ám hangzatos és olvasóbarát leírásokra: „Szívtuk a tengerpart balzsamos fuvalmát; narancslugasok árnyában pihentünk, s a narancsfák ragyogó szép gyümölcsét megízlelők; társalogtunk a bájos olasz nővel, kiknek haja fénylik, mintha fekete sugarakból volna összerakva, szeme villog, mint az aragóniai tőr, szerelme forró és magasztos, bosszúja kérlelhetetlen” – írja a *Gombostű* tudósítója.¹⁰

A tájleírásoknál sokkal érdekesebb az országon való átutazás szimbolikus aspektusa: a vonatút a legtöbb szerző számára a nemzeti történelemben való utazást is jelentett; a tájat a magyar történelem hősei és eseményei népesítik be. A csáktornyai erdő Zrínyire emlékeztette a magyarokat, köztük a *Hölgyfutár* tudósítóját: „setét árnyai borús emléket keltettek szívemben, eszembe jutott Zrínyi Miklósnak, a költőnek szomorú kimúlta [...] Egy sóhajjal áldoztam szent emlékének, aztán eltűnt előt-

tem a szomorú esemény néma színhelye.”¹¹ Thaly Kálmánnak szinte történetírói kötelessége, hogy ahol lehet, a múltra emlékezzen. Csáktornyan „amint az ablakon kipillanték, félig álomba merült lelkem a fölmeredő vén, vastag tölgyek között képzelegve keresé a fát, amely alatt, s a helyet, ahol két század év előtt Magyarország akkori legnagyobb költőjét és hőst, Zrínyi Miklóst a vadkan széjjelszaggatá. S a hajnal fényét álmaimban a költő, a hős, a páratlan hazafi kioszlott vérenek gondolám.”¹²

Az utazók alig pár napot töltöttek távol hazájuktól, a szerzők mégis kitüntetett eseményként emlékeztek meg az ország elhagyása és a hazatérés élményéről. Bár nem szólnak sem Rákócziról, sem a 48-as emigrációról, úgy tűnik, a magyar történelem összes kényszerű határátlépése lepergett előttük, legalábbis írás közben. „Nincs talán nemzet, kire jobban, mélyebben hatna a gondolat, átlépni hona határait...” – írja egy útleíró kifelé, míg hazafelé a hazájuktól távol élők jutnak eszébe, „akik évek hosszú során át nem látják bérceinket, arany kalászu rónáinkat, nem szoríthatnak kezét honfiakkal, barátaikkal, kedveseikkel, és csak az ellengő szellő hordja ide vágyó sóhajait, mit érezhetnek azok, mint borulhatnak imára, midőn e földre lépnek, melyről elmondattott: Itt élned, halmód kell!”¹³ A rövid távol töltött idő is elég volt ahhoz, hogy a határ átlépése heves érzelmeket váltson ki a hazatérőkből. „...mily édes érzés szállt lelkünkre, midőn reggelfelé Csáktornyan a hazaföldre léptünk. Mindenütt jó, de mégis legjobb otthon...”¹⁴ „Oly rövid ideig valánk távol, mégis midőn megcsendültek füleimben az igaz magyar zene hangjai, midőn láttam fekete fiúkat, mint ríkatják, nevetetik a hegedű húrjait, megpezdült a vér ereimben.”¹⁵ – mondja az egyik utazó a hazatérésről, bár magyar zenében éppen Triesztben sem szenvedhetett hiányt.

A szívélyes külföldi fogadtatásnál csak az ismerős dolgokkal, leginkább a külföldön tartózkodó honfiakkal való találkozásról számolnak be nagyobb lelkesedéssel. Az útleírások kivétel nélkül leírják például a Pragerhofban állomásozó magyar huszárokkal való találkozást: az utazók leugráltak a vonatról; „ott álltak, illetőleg ültek toporzékoló lovaikon e délceg hadfiak, kiválva a vidék rokkant népe közül, mint víz partján görbe dőlt füzek körül a sudar jegenye”¹⁶; a jelenet könnyeket csalt a szemekbe,¹⁷ és általános következtetés levonására sarkallt: „ellenállhatatlan kényezet, mely a honfiak keblét elfogja mindannyiszor, valahányszor idegen országban földiekkel véletlenül találkozunk.”¹⁸

Az ismerős dolgok egyébként az új benyomások között való eligazodást, azok feldolgozását is segítik. Az útleírás műfajára jellemző, hogy a szerzők az ismertett országban tapasztalt jelenségeket ellentétbe vagy éppen párhuzamba állítják a saját kultúrájuk jellemzőivel. Igaz ez a tájra is, a tenger, a hegyek, a legkülönbébb magyar tájakat idézik föl az utazók emlékezetében, a tenger az Alföldet, a hegyek Erdélyt: „Eszembe juttatá e vidék édes szülőföldemet, az ilyenekben rendkívül gazdag Erdélyt, melynek annyi bájjal telt dús termő földü gyönyörű vidékeit a magán érdek miatt mindeddig nem kigyózhata át a vérét életpezsgésbe hozó vasút, pedig az itteninél kevesebb fáradsággal s amennyiben a keleti kereskedés folyamát tágan megnyitná, nem kevesebb előnnyel lenne létesíthető.”¹⁹ Más olvasmányait vonultatja fel egy nem mindennapos látvány feldolgozásához: „A hajó egyik karfájára dőlve és tekintetemet a végetlen tenger síkságára függesztve, mely királyi méltósággal terült el előttünk, hallgatám a habok moraját, önkéntelenül eszembe jutott Heine »Lorelei« című dala; s az éj bűvös csendjében mennyivel igézőbb lehet e bájszepség panoráma, mely mesevilágként ragyog az ég alatt, eltulajdonítva bár csak rövid időre egyik jogát: a *végtelenséget*. Ily gondolatok közt önkéntelenül igazat adtam Michelet-nek, ki a nyugodt tenger szerető lánykához hasonlítja, midőn eszményi odaadással öleli keblére, s a felzúdult habsokaságot a haragvó, féltékeny nőhöz, ki fúriaként keresi tárgyát, melyen bosszúját kihűtse!”²⁰

1862-ben járunk, a magyar nemzeti viselet újraéledésének időszakában, így természetes, hogy a kényutazók többsége nemzeti öltözetben indult a külföldi kirándulásra. Így már külsőségekben is egységes csoportot képeztek, és pusztán megjelenésükkel kifejezték összetartozásukat, illetve a magyar nemzethez való tartozásukat – az általános európai divattól legalábbis részben elütő öltözet minden bizonnyal csak fokozta az utazás nemzeti demonstráció jellegét. Különösen Thaly Kálmán ecsetelte érzékletesen a kiváltott hatást: „Az 1200 keleti pezsgővérű szittya egészen fölélénkíté a nagy várost [...] Ehhez járult az olaszok s különösen az olasz nők bámulata, akik a phantasticus öltözetű daliás alakokat nem győzték eléggé nézni. Voltak is eredeti egyéniségek és öltözetek; a sas- és darutollas, árvalányhajbokréta kalpagok, kalapok, a nagy ezüst gombos, láncos menték, szűrők, panyókák, a testhez álló kurta dolmány vagy a díszatillák, a zsinóros szűk nadrágok, sarkantyús csizmák, fokosok, buzogányok, csáti botok és szakállas, bajuszos bátor arcú tulajdonosaik itt új látvány valának, nem csoda, ha megbámultattak. Az ily tuhutumi alakok gyakran vékony, magas kalapos, frakkos olaszokkal sétáltak karon fogva együtt, beszélve egymással mindenképpen – még diákul is.”²¹

Bár az útleírások szerzői csak igen óvatosan nyilatkoznak politikai kérdésekről, az elnyomásról pedig leginkább elhallgatással beszélnek, mindenképpen foglalkozni kell a kirándulás politikai aspektusaira tett utalásokkal. A különböző lapok és útleírók nem egyértelműen vallottak a kirándulás mögött rejlő esetleges politikai szándékot illetően. A szerzők még az őket az állomáson váró triesztiek tömegének kezdeti megilletődöttségét is eltérően értelmezik: egyesek a hatalmat sejtik a triesztiek magatartása mögött, mások lélektani okokat keresnek. Egyikük szerint „hogy ne fejezzék ki örömeiket zene és riadás hangjaiban, arról volt gondoskodva, de azért a szemek ragyogása eléggé beszélt, ott ült azokban a szív örömdérűje”²² – vagyis az osztrák hatóságokra fogja a vártnál kevésbé lelkes fogadtatást. Egy másik, a trieszti fogadtatással elégedetlen útleíró megtudta, hogy a városi tanács sokkal szívélyesebb fogadásra készült, de a hatóság betiltotta.²³ A félhivatalos *Sürgöny* újságírója azzal magyarázta a fogadtatás hűvösségét, hogy a triesztiek cigányzenekar érkezésére is számítottak, így csalódottak voltak, hogy nem volt zene.²⁴ Az *Idők Tanúja* és a *Magyarország* úgy látta, hogy a magyar turisták és nemzeti ruhájuk új, szokatlan látványa okozta a vendéglátók kezdeti csendességét, de a második vonat érkezésére már feloldódtak.²⁵ Egy újabb útleíró pedig nem emlékszik semmiféle megilletődöttségre, szerinte hullámzó tömeg fogadta a magyarokat, evvívák, éljenek repkedtek.²⁶

A magyar és olasz nép hasonló sorsából eredő testvériséget valamennyi útleíró megtapasztalta és átérezte a trieszti tartózkodás során – a felfokozott hangulat mindenkit magával ragadott, és több szerzőt messzemenő következtetésekre ragadtatott. „Istenem! Hogyan tudná szeretni egymást ez a nép, és mily boldog lehetne ez a birodalom, ha ezt a kölcsönös szeretetet élvezhetné! Pedig erre mi sem kívántatnánk egyéb, csak az, hogy minden nemzetnek adassék meg a magáé” – kiáltott fel például egyikük.²⁷ A „labancabb” hangot megütő *Pesti Hírnök* viszont nem két hasonló sorsú nép találkozásaként és a hasonló helyzetből eredő rokonszenven megnyilvánulásaként fogja fel a trieszti kirándulást, hanem a Birodalom két darabja közötti kapcsolatfelvételnélként ábrázolja, amely hasznos az egymással szembeni balítéletek leküzdésében: „Ezt állami szempontból tekintvén, miután Triesztnak, valamint nekünk csak Ausztriával van jövőnk, hasznosnak nevezhetjük, miután a triesztieknek a Fiume végetti féltékenységből támadt s ápoltt irántunk hiúsága ily barátságos fogadtatás által lassankint el fog enyészni.” A szerző a többi útleíróval ellentétben nem említi, hogy a látogatók, illetve a vendéglátók bármilyen összetűzésbe keveredtek volna a helyi hatósággal, sőt azt állítja, hogy a barátságukat hevesen mutatókat sem háborgatták.²⁸

Összetűzés pedig minden bizonnyal volt, bár erre inkább csak az útleírásokban elszört utalásokból lehet következtetni. A második trieszti estén a kirándulók közül sokan a színház előadását nézték meg, ahol Verdi operáját, az *Ernánit* adták. A történet egyik szála, a király elleni összeesküvés már önmagában is elegendő lehetett volna, hogy a magyarok és olaszok amúgy is emelkedett hangulata még tovább fokozódjon. A beszámolók szerint a színházban már eleve akkora zaj volt, hogy alig lehetett játszani – a *Pesti Hírnök* ezt a közönség jókedvével magyarázta.²⁹ A hangulat végül az operában elhangzó néhány szó hatására hágott a tetőpontra, olyannyira, hogy hamarosan rendőrök vetettek véget az előadásnak, az utcára vonuló tömeget pedig szétoszlatták. „Ott kellett volna hallani az épületet megrázkódtató: eviva hungaria! Éljenek az olaszok! A darab e jelentékeny szavainál: »siamo tutti fratelli!«, mindnyájan testvérek vagyunk.³⁰; olasz a magyar, magyar az olasz nyakába borult, a hölgyek szeméből gyöngyök peregtek alá az öröm miatt. Azonban a rendőrség jónak látta a szívek néma beszédjét is megtiltani akarni...”³¹

Adott volt tehát a Magyarországon nem túlságosan kedvezően fogadott Buda–Trieszt vasútvonal, amelynek népszerűsítésére – bár a teherforgalom nyilván sokkal jelentősebb volt, mint a vasúti személyszállítás – egy tömeges társasutazás szervezése kétségekívül jó alkalmat kínált, a vasúttársaság motivációja tehát tökéletesen érthető (nem sokkal korábban Bécsből is indítottak hasonló kirándulást Triesztbe). Abban, hogy a trieszti kéjutazás ekkora tömeget mozgatott meg, a kirándulás olcsósága, újszerűsége és a Déli Vasút intenzív reklámkampánya bizonyára fontos szerepet játszott, mindez azonban nem ad kielégítő magyarázatot a hatalmas érdeklődésre. Az útleírásokban megnevezett ismertebb személyeknek például minden bizonnyal megvolt a lehetősége arra, hogy a négynapos, rohanva megtett, tömeges, fárasztó és kényelmetlen utazás helyett kellemesebb körülmények között jussanak el a tengerhez.

A lapokban megjelent útleírásokból keveset tudunk meg a kirándulók – akik egyébként valódi turistaként viselkedtek, mindent látni akartak, és „szorgalmatosan vásároltak”³² – motivációjáról, de néhány elejtett mondatból arra lehet következtetni, mindenki tudta, „hogy utunk több volt egyszerű mulatságnál, hogy az egyszerűsszemű összekötő sodrony is volt, melyen rokon érzelmű keblek villanyszikrái találkoztak”,³³ vagy máshol: „A kirándulásnak általában mindenki magasabb érdeket, nagyobb horderőt látszott tulajdonítani, mint amennyivel egy közönséges kéjutazás szokott bírni.”³⁴ Az utazásnak tehát többen politikai jelentőséget tulajdonítottak, és valószínűleg a hatóságok is így vélekedtek: május végén híre kelt, hogy az utazást „felsőbb helyről” betiltották (ez természetesen álhír is lehetett, de terjesztői minden bizonnyal hihetőnek tartották);³⁵ Laibachban pedig a csendőrség megakadályozta, hogy a helyiek a vasútállomáson üdvözljék az átutazó magyarokat. („1100 magyar kéjutazó demonstrációjától tartottak?” – tette fel a *Hölygfutár* a költői kérdést.³⁶)

Minden bizonnyal túlzás lenne egy 1200 fős csoport minden egyes tagjáról nemzeti, politikai tudatosságot feltételezni, mégis azt hiszem, nem járok messze a valóságtól, ha a tengeri kirándulást nemzeti demonstrációként értelmezem, amely jól illeszkedik a kiegyezés előtti évek látványos, teátrális, a nemzeti közösség létezését, erejét és összetartozását kifejező politikai megnyilvánulásai sorába. Akár azért ment el valaki, mert sohasem látta még a tengert, akár azért, mert a szomszédja is utazott, a csoport tagjaként akaratlanul is részévé vált a négynapos demonstrációnak. Az úti célt végül is a véletlen hozta, hiszen a trieszti vasúti összeköttetés éppen ekkorra készült el. A Habsburg Birodalomhoz tartozó olasz város, ráadásul éppen az olasz egyesítési küzdelmek idején, valamint a magyar emigráció itáliai jelenléte csak fokozhatta az eseményben amúgy is benne rejlő demonstrációs potenciált. Maguk az

elemzett szövegek csak elszórva, rejtve tartalmaznak politikai utalásokat, a magyar nemzet melletti elkötelezettség és a triesztiekkel, az olasz néppel való rokonság érzete azonban szinte mindegyik írásban hangsúlyosan jelenik meg. Az idegen földre való utazás, az idegennel való találkozás alkalmat is kínál a saját identitással való szembesülésre, annak hangsúlyos kifejezésére, az útleírás, az utazás hozzánk eljutó lenyomata pedig „a szerző és közönsége kultúrájának a mindenkori »másik« tükrében történő, önkéntelen kulturális önfelmutatása”³⁷ lehet. Egy legális nemzeti demonstráción való részvétel a föntebb felsoroltakon kívül további ösztönzést jelenthetett az utazásra jelentkezni szándékozók számára. Az utazás és az útleírások elolvasásának eredményeként pedig több tízezen élhették át (újra) a nemzethez való tartozásukat.

■ JEGYZETEK

1. A kereskedelmi önállóság reformkori koncepciójáról részletesen: Gergely András: Egy gazdaságpolitikai alternatíva a reformkorban: a fiumei vasút. Bp., 1982.
2. Hölgyfutár 1862. június 12. 556.
3. Pesti Napló 1862. június 8.
4. Pesti Hírnök 1862. június 24.; Pesti Napló 1862. június 8.
5. Pesti Hírnök 1862. június 25.
6. Pesti Hölgydivatlap 1862. július 1. 152.
7. Michael Harbsmeier: Az útleírások mint a mentalitástörténet forrásai. Gondolatok a kora újkori német útleírások történeti-antropológiai elemzése kapcsán. Korall 2006. November, 25–53. 25.
8. Wolfgang Schivelbusch: A vasúti utazás története. A tér és az idő iparosodása a 19. században. Bp., 2008. Különösen 45, 65.
9. „senkinek sem tanácsolom, hogy egy idegen vidéket csak a kupé ablakából írjon le, mert annak feltétele igen egyszerű: tudnunk kell előre mindent. A személyes tapasztalat csak annak igazolása, amit korábban megtanultunk.” Strindberget idézi Wolfgang Schivelbusch: i.m. 61.
10. Gombostű 1862. július 2. 1669.
11. Hölgyfutár 1862. június 28. 611.
12. Pesti Napló 1862. június 25.
13. Hölgyfutár 1862. június 28. 611.
14. Csatár 1862. június 26. 103.
15. Hölgyfutár 1862. június 28. 611.
16. Magyarország 1862. június 26.
17. Csatár 1862. június 26. 103.
18. Sürgöny 1862. június 25. [1.]
19. Magyarország 1862. június 26.
20. Pesti Hírnök 1862. június 26.
21. Pesti Napló 1862. június 26.
22. Hölgyfutár 1862. június 28. 611.
23. Csatár 1862. június 26. 103.
24. Sürgöny 1862. június 25. [1.]
25. Idők Tanúja 1862. június 25. 576; Magyarország 1862. június 27.
26. Gombostű 1862. július 2. 1667.
27. Csatár 1862. június 26. 103.
28. Pesti Hírnök 1862. június 26.
29. Pesti Hírnök 1862. június 25.
30. Hölgyfutár 1862. június 28. 611.
31. Gombostű 1862. július 2. 1669.
32. Hölgyfutár 1862. június 28. 611.
33. Hölgyfutár 1862. június 28. 611.
34. Pesti Napló 1862. június 25.
35. Pesti Napló 1862. május 28.
36. Hölgyfutár 1862. június 26. 604.
37. Michael Harbsmeier: i.m. 30.